

Державне агентство лісових ресурсів України
Національна академія наук України

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва
ім. П.С. Пастернака (УкрНДІгірліс)

**ІНФОРМАЦІЯ
ЩОДО ПОКАЗНИКІВ УКРАЇНСЬКИХ ЛІСІВ ТА НАПРЯМКІВ
ПОКРАЩЕННЯ ПРОЦЕСІВ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ**

Івано-Франківськ – 2021

1. ВСТУП

Ліси мають виключно важливе значення для розвитку людства, як головний наземний компонент підтримання природної рівноваги в біосфері, джерело відновлюваних біотичних ресурсів і рекреаційний природний комплекс. На міжнародному рівні ліси та лісове господарство визнані важливою складовою сталого розвитку й сучасної кліматичної політики, що знайшло своє відображення в міжнародних угодах, які сьогодні визначають фундаментальні основи розвитку людства. Генеральною Асамблеєю ООН прийняті рішення, спрямовані на підвищення поінформованості громадськості та розвиток програм з раціонального використання, збереження та сталого розвитку лісів планети. Це сприятиме скороченню масштабів бідності, збереженню біорізноманіття, наданню широкого спектру товарів і послуг в інтересах нинішнього і майбутніх поколінь. Вищенаведене обумовлює необхідність здійснення системи заходів, спрямованих на вдосконалення ведення лісового господарства в лісах України.

Ліси України є її національним багатством і за своїм призначенням та місцем розташування виконують важливі водоохоронні, захисні, санітарно-гігієнічні, оздоровчі, рекреаційні, естетичні, виховні, продуктивні і інші функції, а також є джерелом забезпечення потреб суспільства в різноманітних лісових ресурсах. Ліси також відіграють вагомую роль як у формуванні вуглецевого балансу атмосфери, так і у збереженні біорізноманіття. Тому, подальший розвиток лісового господарства України має здійснюватися з урахуванням змін, які відбуваються в навколишньому природному середовищі та соціально-економічних, суспільних і міжнародних відносинах, а також сучасних світових тенденцій розвитку лісогосподарської діяльності. Актуальним є запровадження принципів сталого розвитку лісової галузі на засадах наближеного до природи лісівництва. Під сталим веденням лісового господарства розуміють догляд за лісами і лісовими землями та їх використання таким чином і з такою інтенсивністю, щоб підтримувати біорізноманіття, продуктивність, відновну здатність, життєвість та їх потенціал щодо виконання нині і в майбутньому всіх притаманних лісам екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному та глобальному рівнях, не викликаючи при цьому пошкодження інших екосистем.

2. ЛІСИ УКРАЇНИ

2.1 Загальна площа лісових ділянок, що належить до лісового фонду України, становить 10,4 млн. га, в тому числі вкритих лісовою рослинністю – 9,6 млн. га. Лісистість України становить 15,9% і за останні 50 років зросла майже у півтора рази. Незважаючи на невелику лісистість території, Україна займає у Європі 8-ме місце за площею лісів та 6-те місце за запасами деревини. Запас деревини має тенденцію до збільшення і за останні півстоліття зріс майже у три рази, що підтверджується інформацією, поданою на рис. 2.1. Загальна середня зміна запасу сягає 35 млн. м³. Середня щорічна зміна запасу на 1 га у лісах Держлісагентства становить 4 м³ і коливається від 5 м³ в Карпатах до 2,5 м³ у Степовій зоні.

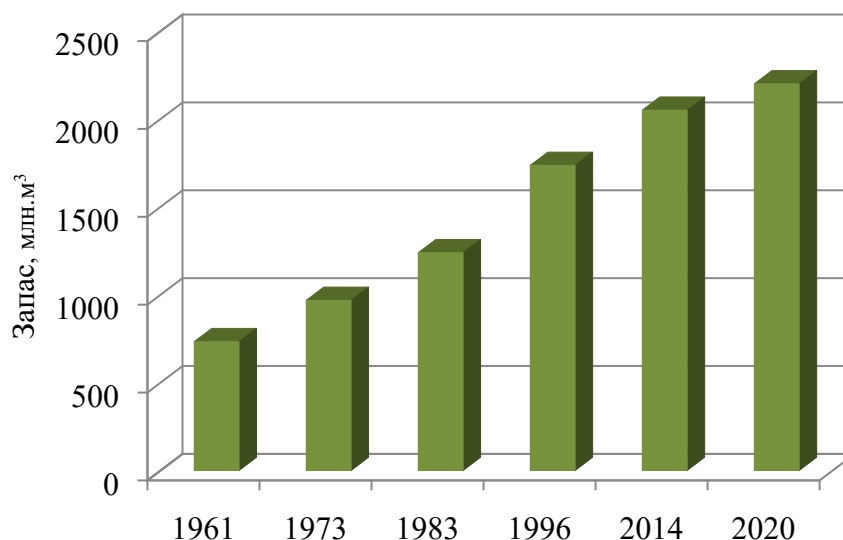

Рисунок 2.1 – Тенденції обсягів деревини в лісах України

Вищенаведене підтверджує значний економічний і природоохоронний потенціал лісів країни. Ліси України не виснажені. В лісах Держлісагентства запас на 1 гектар становить близько 240 м³ (сьоме місце в Європі), в той час, як в Польщі – 219 м³, в Білорусі – 183 м³, в Швеції – 119 м³. Загалом по Україні цей показник нижчий і становить 218 м³ за рахунок, насамперед, лісів реформованих сільгосп підприємств, які зріджені та знаходяться в складному санітарному стані.

Лісорослинні умови в Україні неоднорідні, тому ліси по території держави розміщені нерівномірно. Лісистість варіює від 3,7% в Запорізькій до 51,4% в Закарпатській областях. В розрізі природних зон лісистість орієнтовно складає: Степ – 6%, Крим – 11%, Лісостеп – 13%, Полісся – 27%, Карпати – 42%. У лісах України зростає понад 30 видів головних деревних порід, серед яких домінують сосна, дуб, бук, ялина, береза, вільха, ясен, граб, ялиця. Хвойні насадження займають 43% загальної площі, зокрема сосна – 35%. Твердолистяні насадження становлять 43%, зокрема дуб і бук – 37%. Лісовим кодексом України встановлений поділ лісів на чотири категорії, площі яких в процентному відношенні становлять: природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення - 14%; рекреаційно-оздоровчі - 15%; захисні - 33%; і експлуатаційні - 38%. До особливостей лісів та лісового господарства України відносяться:

- відносно низький середній рівень лісистості території країни;
- зростання лісів у різних природних зонах (Полісся, Лісостеп, Степ, Українські Карпати та гірський Крим), що зумовлює істотні відмінності щодо лісорослинних умов, методів ведення лісового господарства, використання лісових ресурсів та корисних властивостей лісу;
- висока частка лісів (близько 50%) з режимом обмеженого лісокористування;
- високий відсоток заповідних лісів (понад 16%), який має тенденцію до зростання (рис. 2.2);
- історично сформувалась ситуація закріплення лісів за численними постійними лісокористувачами (для ведення лісового господарства ліси надані в постійне користування підприємствам, установам і організаціям кількох десятків міністерств і відомств);

- значна площа лісів зростає у зоні радіоактивного забруднення;
- половина лісів України є штучно створеними і потребують посиленого догляду.

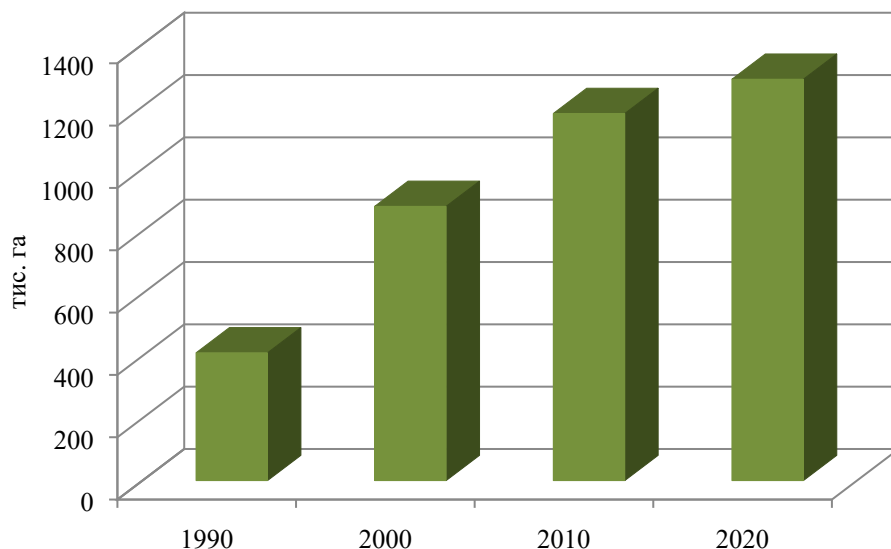

Рисунок 2.2 - Площі природно-заповідного фонду в лісах Держлісагентства

2.2 Древина є основним видом лісових ресурсів у країні. Щорічний обсяг заготівлі ліквідної деревини від всіх видів рубок по Держлісагентству становить менше 20 млн. м³, в тому числі від рубок головного користування - менше 50% (табл. 2.1). Потенціальні запаси і можливості українських лісів достатньо великі і, на думку спеціалістів та міжнародних експертів, повністю не використовуються. Використання щорічного приросту знаходиться в межах 60%, в той час, як в країнах Європи цей показник сягає 70-80%. В Україні протягом року вирубується лише 0,9% запасу, тоді як у Швейцарії щорічний обсяг рубок складає 1,9% запасу, Чехії – 2,4%, Фінляндії – 2,8%, Великобританії і Бельгії – 3 і 3,1%, відповідно. Беручи до уваги збільшення площі стиглих і перестійних насаджень в Україні, у найближчі роки об'єктивним є збільшення обсягів заготівлі деревини і застосуванням не суцільних методів рубок.

Таблиця 2.1- Загальні обсяги заготівлі деревини

Найменування показників	2009	2011	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Загальні обсяги заготівлі, млн. м ³ в т.ч.	14,2	17,5	18,3	19,3	19,6	18,9	19,7	17,9
головне користування	6,7	8,0	8,2	8,4	8,4	8,5	7,5	7,1
% до загальних обсягів	47	46	45	44	43	45	38	40
рубки формування і оздоровлення лісів, інші рубки	7,5	9,5	10,1	10,8	11,2	10,4	12,2	10,8
% до загальних обсягів	53	54	55	56	57	55	62	60

Приведені у вищенаведеній таблиці дані показують зменшення обсягів лісозаготівлі в останні роки по рубках головного користування. При цьому слід відзначити, що лісозаготівля є основою для формування власних коштів

державних лісових підприємств, які направляються на розширене відтворення лісів, їх охорону і захист, а також на заходи із запровадження сталого розвитку лісового господарства, розвиток лісової інфраструктури і матеріальної бази підприємств, виконання соціальних програм тощо. Основною проблемою такої діяльності є забезпечення повсюдного використання сучасних високопродуктивних машин, механізмів і обладнання, а також природозберігаючих технологій лісокористування, що стримується наявними обмеженнями експорту круглих лісоматеріалів. На рис. 2.3 подана інформація стосовно експорту необроблених круглих лісоматеріалів підприємствами Держлісагентства.

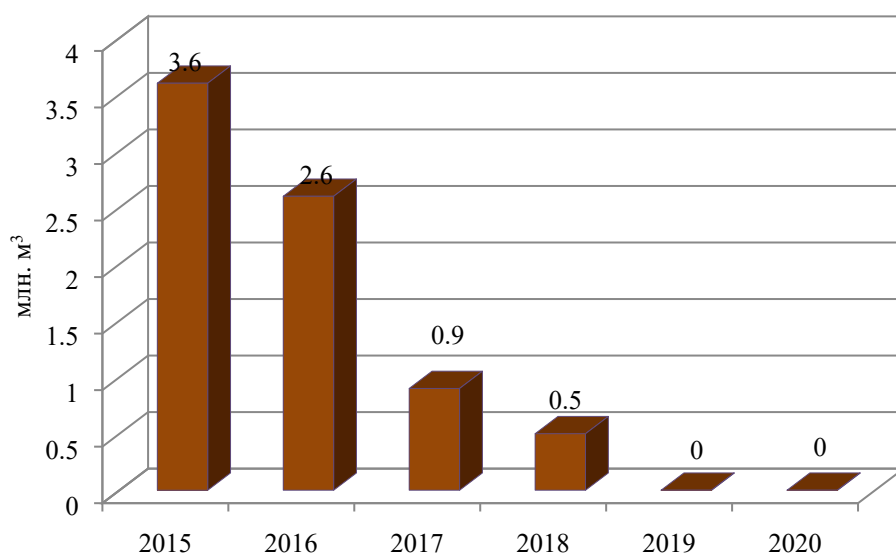

Рисунок 2.3. - Обсяги експорту круглих лісоматеріалів необроблених

Для лісових підприємств системи Держлісагентства, які є постійними лісокористувачами, круглі лісоматеріали є основним видом продукції для поставки різноманітним деревопереробним підприємствам і місцевому населенню. Тому, накладені обмеження та необхідність пошуку нових споживачів суттєво вплинули на лісогосподарську діяльність ряду регіонів України. Для прикладу, одним з основних завдань Держлісагентства є відтворення лісів. Однак динаміка обсягів робіт з лісовідновлення і лісорозведення (рис. 2.4) показує наявність негативних тенденцій в останні роки. При цьому, крім проблеми фінансового забезпечення, невисокі обсяги лісорозведення викликані ускладненою процедурою отримання земель для проведення цих робіт. Разом з цим, необхідно зазначити щорічне збільшення обсягів природного відновлення лісів внаслідок прийнятого курсу на поетапний перехід від суцільних до поступових та вибіркового систем рубок у відповідних лісорослинних умовах.

Аналогічна ситуація спостерігається в процесах вдосконалення лісової транспортної інфраструктури. На рис. 2.5 подана інформація про обсяги будівництва лісових автодоріг в системі Держлісагентства, яка свідчить про суттєвий спад дорожньо-будівельних робіт в останні роки, незважаючи на той факт, що лісові автодороги є основою для запровадження сталого розвитку лісового господарства, раціонального і екологічно безпечного використання природних ресурсів, ефективного функціонування лісгосподарського виробництва на принципах наближеного до природи лісівництва.

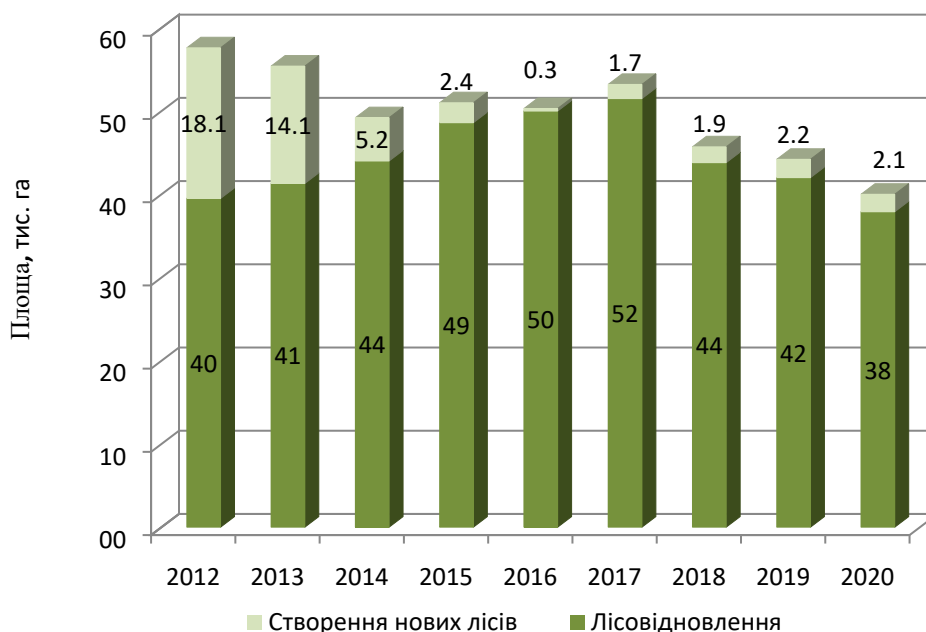

Рисунок 2.4 - Динаміка робіт з відтворення лісів

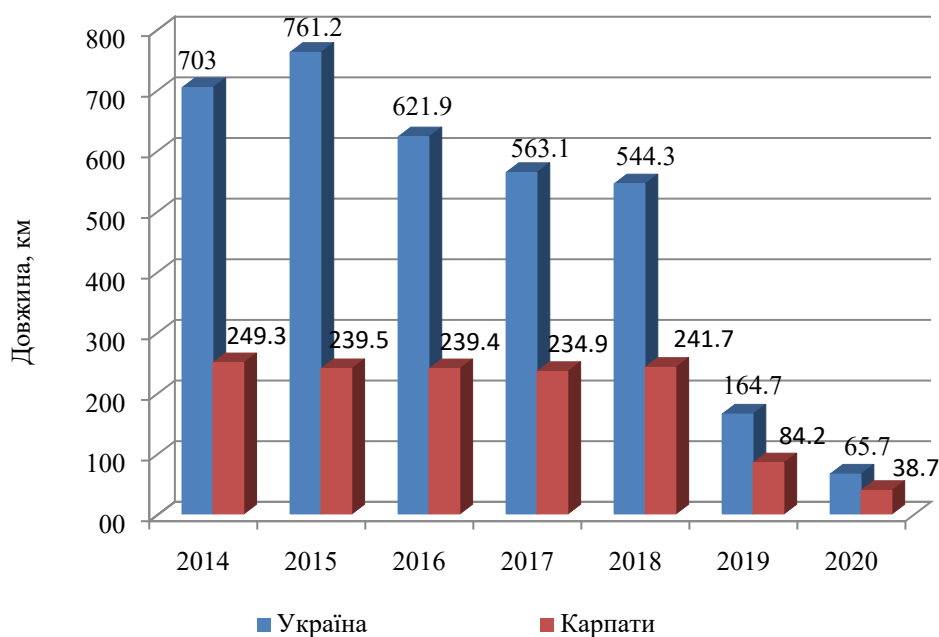

Рисунок 2.5 – Обсяги будівництва лісових автомобільних доріг

Відсутність розвинутої мережі лісових автодоріг унеможливорює досягнення ефективного використання лісових ресурсів і забезпечення високої продуктивності лісових машин, а також засобів, призначених для виконання заходів з охорони та захисту лісу. В першу чергу це відноситься до екстремальних подій (шкідники і хвороби деревостанів, лісові пожежі тощо), які повинні локалізуватися в найкоротші строки із використанням сучасних засобів та безпечних методів виконання робіт. Особливо актуальним для України є вирішення проблеми ефективної організації гасіння лісових пожеж, тенденція утворення яких як за кількістю, так і за площею свідчить про наявність реальних загроз виникнення великих пожеж в лісах.

2.3 Розподіл площ лісів за групами віку характеризується істотною нерівномірністю та розбалансованістю. Найбільшу питому вагу у насадженнях мають середньовікові деревостани – 45%. Середній вік лісів становить понад 60 років. Відбувається поступове їх старіння, що призводить до ослаблення насаджень, особливо тих, в яких господарська діяльність є обмеженою. Слід зауважити, що обсяги перших рубок догляду (освітлень і прочищень) унаслідок недостатнього фінансування зменшилися. Це часто зумовлює небажану зміну порід і не сприяє формуванню стійких насаджень. При цьому, у штучно створених лісах обов'язково необхідно вчасно проводити відповідні господарські заходи, що включають рубки різного цільового призначення, спрямовані на оптимізацію їхньої структури.

В Україні, як і в багатьох інших країнах світу, стрімко поширюється масове всихання хвойних лісів, пов'язане зі зміною клімату, зокрема глобальним потеплінням. За підвищеної температури повітря та зменшеної кількості атмосферних опадів знижується рівень ґрунтових вод, що не є сприятливим для дерев, і вони втрачають опір до заселення шкідливими комахами та ураження збудниками хвороб. На теперішній час лісопатологічна ситуація в лісах України продовжує бути напруженою, особливо у центральних та південних областях, і вимагає постійної уваги та ефективних дій щодо недопущення масового ураження насаджень шкідниками і хворобами лісу. Необхідно відмітити прояви масового всихання соснових насаджень, особливо в Поліському регіоні. Тому, важливим напрямком діяльності підвідомчих підприємств, який потребує здійснення комплексу організаційних та практичних заходів, є захист лісів від шкідників і хвороб та іншого негативного впливу. Для прикладу, в 2019 році спостерігався спад спалахів короїдного всихання внаслідок своєчасно проведених заходів з поліпшення санітарного стану лісів (санітарних рубок). Площа насаджень, пошкоджених вітровалами та буреломами, склала 19,9 тис. га загальною масою 670 тис. м³, з яких розроблено 77% по площі та 86% по масі відповідно.

Аналіз інформації про обсяги винищувальних заходів проти шкідників лісу (рис. 2.6) дозволяє зробити висновок про наявні тенденції суттєвого зменшення в останні роки заходів з боротьби проти шкідників лісу. У недалекому минулому шкідники і хвороби лісу найбільше уражали штучно створені ліси на Півдні та Сході України, але останнім часом, у зв'язку із кліматичними умовами, розповсюдження шкідників і хвороб лісу охопило всю територію України. Роботи із захисту лісів здійснює спеціалізована лісозахисна служба, яка організована на базі 7 державних спеціалізованих лісозахисних підприємств. Щорічно заходи з формування і оздоровлення лісів (рубки догляду, санітарні, лісовідновні, реконструктивні та інші) здійснюються на площі до 300 тис. га, в т.ч. рубки догляду за молодняками на площі до 40 тис. га.

Сьогодні єдино вірним способом запобігання масовому поширенню шкідників є своєчасне проведення в лісах санітарно-оздоровчих заходів, в тому числі санітарних рубок. Цього принципу дотримуються як в європейських країнах, так і в США. Необхідно відмітити наявність тенденцій поширення в ряді засобів масової інформації псевдонаукових спекуляцій та міфологічних тверджень щодо проблеми всихання лісів, які суперечать об'єктивним висновкам і поглядам на проблему як вітчизняних науковців, так і закордонних експертів.

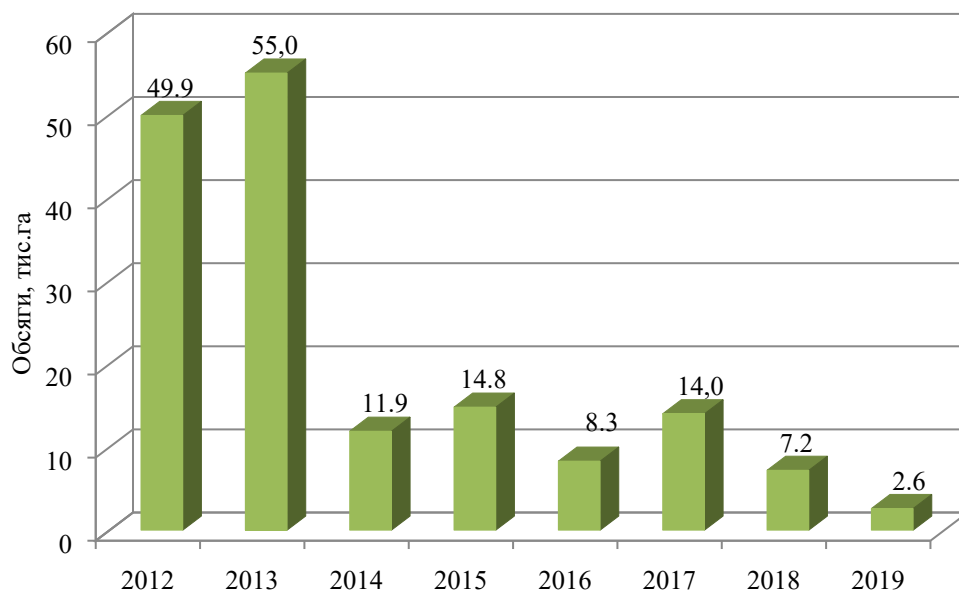

Рисунок 2.6 – Динаміка робіт з проведення винищувальних заходів по боротьбі із шкідниками лісу

3. ЛІСИ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

3.1 Площа лісів Українських Карпат (чотирьох карпатських областей) становить 2,2 млн. га. В управлінні Держлісагентства знаходиться близько 1,6 млн. га лісів, з яких площа вкритих лісом ділянок становить 94%. Розподіл лісів за функціональним призначенням наступний: експлуатаційні ліси становлять 46%, захисні – 27,4%, природоохоронні – 17,3% і рекреаційно-оздоровчі – 9,3%. Інформація про розподіл лісів за категоріями в розрізі чотирьох областей Карпатського регіону представлена на рис. 3.1.

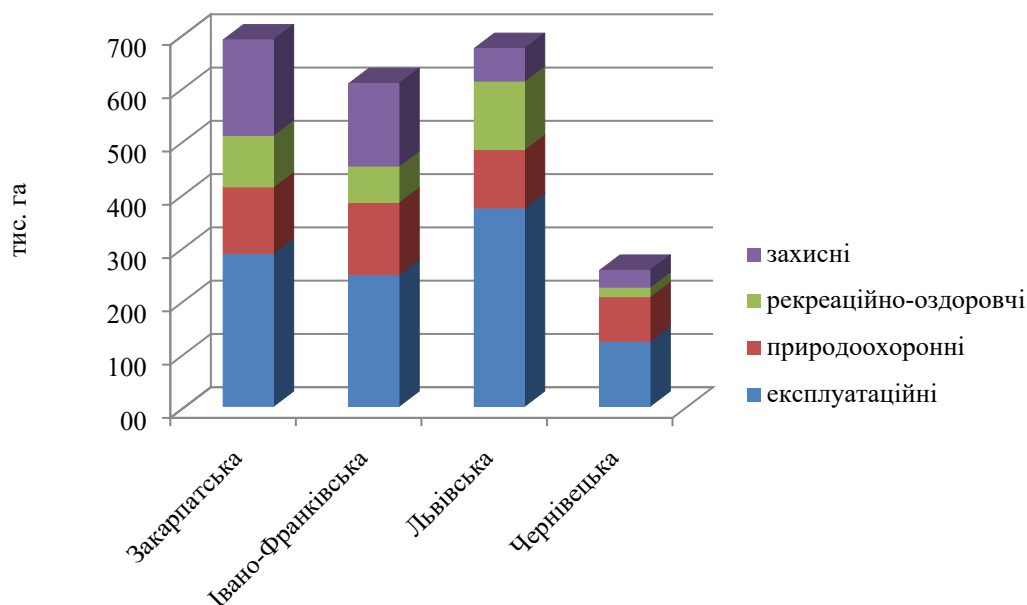

Рисунок 3.1 – Розподіл лісового фонду за категоріями лісів

В Карпатському регіоні домінуючими породами є – ялина європейська (42,6% за площею) і бук лісовий (41,9%). Негативним наслідком надмірних рубок в минулому є сучасна вікова структура лісів регіону, де 49% становлять

середньовікові ліси, 20% стиглі і перестійні деревостани, 17% молодняки і 14% - пристигаючі деревостани. Необхідно відмітити, що в Карпатському регіоні спостерігається стійка тенденція зростання лісистості і запасів деревини, яка притаманна всім українським лісам. На рис. 3.2 подано показники фактичної, оптимальної і захисної лісистості в розрізі областей. Найбільша лісистість характерна для Закарпатської і Івано-Франківської областей.

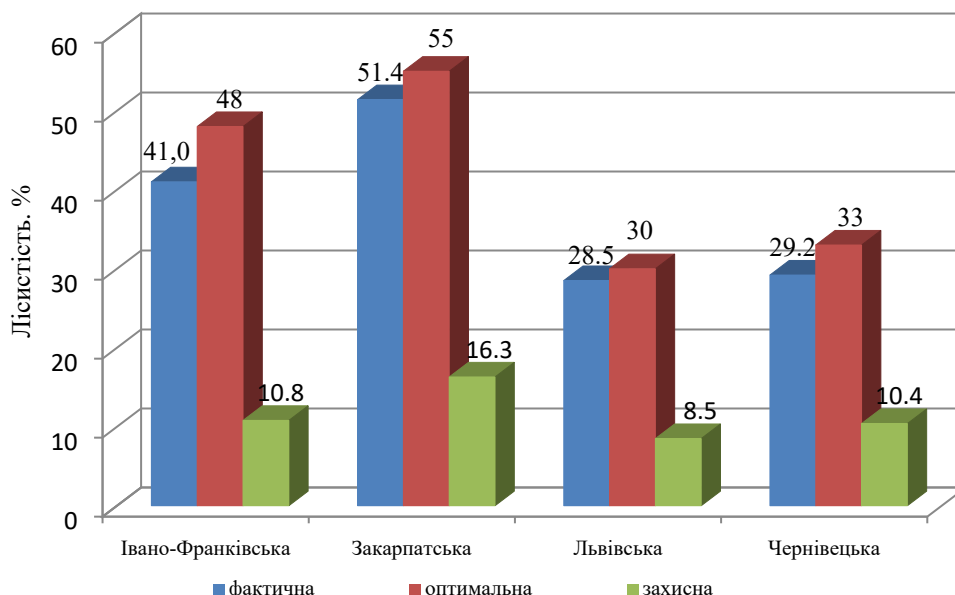

Рисунок 3.2 – Показники фактичної, оптимальної і захисної лісистості

Інформація про окремі показники вікової структури подано в табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Інформація про окремі показники вікової структури

Назва ОУЛМГ	Площа земель вкритих лісом, га	в т.ч. стиглі і перестійні, га	Загальний запас, тис. м³	В т.ч. стиглі і перестійні, тис. м³	Загальна середня зміна запасу, тис. м³	Середній вік, років
Закарпатське	460792	108632	161758,06	43483,22	1940,53	85
Івано-Франківське	426021,2	67923,5	118660,48	22776,31	1800,36	66
Львівське	428131,4	59629,3	111166,97	18712,92	1798,37	62
Чернівецьке	33339,6	7945,6	10605,84	3718,66	718,72	63
Усього	1348284,2	244130,4	402191,35	88691,11	6257,98	71

Рівень використання загальної середньої річної зміни запасу у лісах Карпатського регіону підпорядкованих Держлісагентству зріс з 49% у 2009 році до 65% у 2017 році. При цьому необхідно відмітити наявність наукових досліджень, на основі яких уточнено поточні прирости основних лісоутворюючих порід карпатських лісів в сторону збільшення.

В таблиці 3.2 подані обсяги лісозаготівлі по видах рубок, які показують тенденції їх зменшення в останні роки по рубках головного користування, які становлять менше половини заготовленої деревини. Основні обсяги лісозаготівлі припадають на рубки головного користування, суцільні і вибіркові санітарні,

прохідні і лісовідновні рубки. За системами рубок переважаючими є суцільні рубки та поступові.

Таблиця 3.2 – Загальні обсяги заготівлі деревини

Найменування показників	2009	2011	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Загальні обсяги заготівлі, млн.м ³ , в т.ч.	2,8	3,5	4,1	4,2	4,1	3,7	3,6	3,3	3,3
голове користування	1,3	1,7	1,9	1,8	1,8	1,9	1,7	1,5	1,4
% до загальних обсягів	48	48	45	43	45	51	46	46	42
рубки формування і оздоровлення лісів, інші рубки	1,5	1,8	2,3	2,4	2,2	1,8	2,0	1,8	1,9
% до загальних обсягів	52	52	55	57	55	49	54	54	58

Проблемою в Карпатському регіоні є значна трудомісткість лісозаготівельних робіт, які проводяться на великих гіпсометричних рівнях при розчленованому рельєфі і відсутності розвинутої транспортної мережі, а також проблеми із можливостями застосування сучасних систем природозберігаючих лісових машин. Крім того, як показує практика, продуктивність машин на лісосічних роботах у гірських умовах суттєво нижча за продуктивність аналогічних машин, які працюють на рівнинній місцевості. У зв'язку з цим, собівартість заготівлі деревини в горах набагато вища, ніж на рівнині. Через низьку густоту лісових автодоріг в регіоні Українських Карпат близько 90% основного обсягу робіт з первинного транспортування деревини здійснюється із використанням гусеничних та колісних трелювальних тракторів. Канатні лісотransпортні установки мають обмежене застосування. Остання закупівля лісовими підприємствами сучасних канатних установок відбулася більше п'яти років тому.

3.2 У повоєнні роки протягом декількох десятиліть лісові насадження в Українських Карпатах створювались переважно штучним шляхом і частка культур у структурі молодих лісів складала 95 %. Лише в останні десятиліття у практиці лісовідновлення спостерігається прагнення знизити рівень штучного відновлення свіжих зрубів за рахунок раціонального використання життєздатного природного поновлення. УкрНДІгірліс розроблено ряд рекомендацій, якими встановлюються оптимальні системи, методи і способи лісовідновлення в розрізі лісових формацій. Ці рекомендації, які пройшли широку дослідно-виробничу перевірку, включені в план впровадження результатів наукових досліджень Держлісагентства, виконання якого строго контролюється. При лісовідновленні в Карпатах домінує принцип відтворення корінних, високопродуктивних біологічно стійких деревостанів, у відповідності з яким участь і густота головної породи в початковому складі культур повинна відповідати її біоекологічним властивостям і враховувати наявне, а також наступне природне відновлення на зрубі. В останні десятиліття площа лісовідновлення, як правило перевищує площу зрубів. За достатньої кількості життєздатного, рівномірно розміщеного підросту корінних

лісоутворюючих порід ділянки вважаються природно відновленими, і потреба в штучному лісовідновленні відпадає. Тому, спостерігається чітка тенденція збільшення частки природного відновлення суцільних зрубів, що подано на рис. 3.3. Для забезпечення вищенаведених принципів лісовими підприємствами щорічно, перед проведенням лісокультурної компанії, складаються проекти лісових культур, які проходять етапи відповідних узгоджень і затверджень та виконання в натурі.

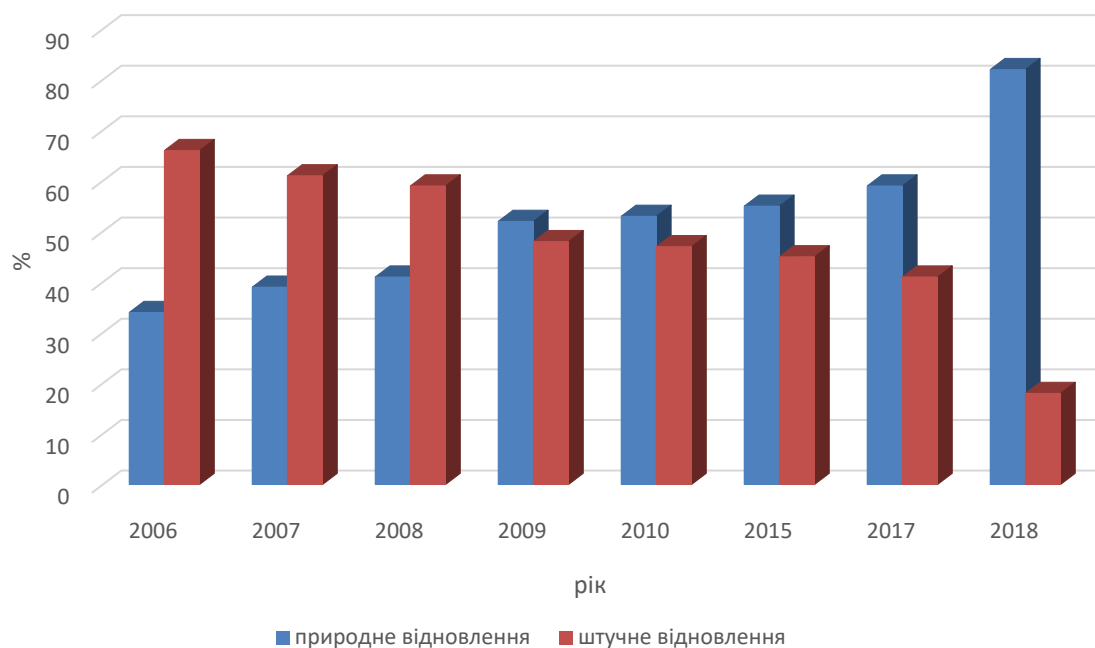

Рисунок 3.3 – Динаміка застосовуваних методів лісовідновлення

За останні роки суттєвий вплив на ведення лісового господарства мають глобальні зміни клімату, які в регіоні проявляються в збільшенні суми активних температур і тривалості вегетаційного періоду, а також – в збільшенні інтервалів між опадами (формуванні посушливих періодів). Наслідком цього стало масове всихання ялиників, як похідних, так і корінних. Основною причиною всихання ялини у Карпатах є коренева губка, стовбурні шкідники та зміна клімату. Сьогодні ялинові насадження, особливо третьої генерації, дуже деградовані й масово всихають. Зниження приросту і всихання монокультур ялини спостерігається у стиглих і перестійних лісах, менше в середньовікових і рідше в молодняках. Ця проблема є надзвичайно складна для розв'язання, бо вона є довготривалою, хронічною хворобою, яка руйнує не тільки наземну частину лісу, а й його ризосферу.

Для здійснення раціональних методів господарювання в ялинових деревостанах УкрНДГірліс розроблено ряд рекомендацій, що затверджені в установленому порядку і обов'язкові для застосування лісовими підприємствами. Ведення лісового господарства в таких лісах полягає у здійсненні комплексу заходів, спрямованих на охорону, захист та збереження їх продуктивних функцій і визначальної ролі в розвитку сільських територій і зеленої економіки, а також застосуванні раціональних методів заготівлі і використання деревини, як екологічно безпечної та поновлюваної сировини. До цих заходів, в першу чергу, треба віднести ефективне проведення санітарних рубок, рубок догляду і переформування деревостанів, головних та лісовідновних рубок. Відтворення

лісів повинно проводитись природним, штучним і комбінованим способами. У складі культур поряд із ялиною треба вводити ялицю, бук, клен, явір та інші породи.

4. МІЖНАРОДНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ЛІСОВОЇ ГАЛУЗІ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Карпатський регіон України розміщений у географічному центрі Європи і межує з п'ятьма країнами, що інтенсивно розвивають численні міждержавні зв'язки в сфері економіки, політики, охорони навколишнього середовища з метою інтеграції в Європейське співтовариство, де вирішення проблеми ведення лісового господарства розглядається через призму багатофункціонального значення лісів із забезпеченням стабільності, якості і розмаїтості деревостанів у поєднанні з щорічними доходами і можливостями зайнятості населення. При цьому, має забезпечуватися ефективне використання лісових ресурсів в поєднанні з підвищенням життєздатності лісових екосистем до зміни клімату у рамках сталого лісоуправління. Наявні тенденції євроінтеграційних процесів показують, що транскордонне співробітництво виступає головним чинником в справі подальшого виконання цілей інтеграційної стратегії України, якими передбачено вдосконалення регіональної політики, здійснення транскордонного співробітництва та розвитку сільських територій

Для регіону визначальне значення має “Рамкова конвенція про охорону і стійкий розвиток Карпат” (даліше Конвенція), що вступила в дію з початку 2006 року і має за мету поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини. З часу її підписання Україна взяла на себе зобов'язання використовувати ринкові інструменти, що повинні узгоджуватися з міжнародними принципами екологічно збалансованого управління лісами. Суть їх подано в обов'язковому для виконання Україною “Протоколі про стале управління лісами” (2011). Основні його вимоги направлені на підтримку і збільшення лісового покриття, визначення та охорону природних лісів, особливо пралісів, поліпшення захисних функцій лісів, збереження їх продуктивних функцій та ролі в розвитку сільських територій і зеленої економіки, а також застосування раціональних методів заготівлі і використання деревини як екологічно безпечної та поновлюваної сировини, з урахуванням посилення ролі лісового сектора в пом'якшенні змін клімату. Для виконання завдань, передбачених в Протоколі, Міністерською конференцією сторін Конвенції (2014) затверджено “Стратегічний план дій для впровадження Протоколу про стале управління лісами”, в якому поряд з іншими намічено нижченаведені цілі та заходи для їх виконання. Необхідно зазначити, що ні Протокол, ні Стратегічний план не мають на меті виключно збільшення заповідання лісів в Карпатському регіоні чи обмеження обсягів лісокористування. Є чітке розуміння необхідності підтримки їх продуктивної функції у забезпеченні деревними і недеревними продуктами лісу, як основи розвитку сільських територій. Основні його вимоги направлені на підтримку і збільшення лісового покриття, визначення та охорону природних лісів, особливо пралісів, поліпшення захисних функцій лісів, збереження їх продуктивних функцій та ролі в розвитку

сільських територій і зеленої економіки, а також застосування раціональних методів заготівлі і використання деревини як екологічно безпечної та поновлюваної сировини, з урахуванням посилення ролі лісового сектора в пом'якшенні змін клімату.

МЕТА 5 - Забезпечення продуктивних функцій лісів та їх значення у розвитку сільських районів

Захід 5.1. Розробити та запровадити заходи, що спрямовані на забезпечення продуктивних функцій лісів та підвищення їх ролі у розвитку сільських районів шляхом проведення відповідної політики з урахуванням різних видів власності і раціонального використання деревини.

Захід 5.2. Ідентифіковані засоби підтримки власникам лісів, лісовим менеджерам та їх об'єднанням з метою гарантування сталого управління лісами.

Захід 5.3. Боротьба з нелегальними лісозаготівлями та пов'язаної з ними торгівлею завдяки посиленню застосування лісового законодавства та інших відповідних законів.

Захід 5.4. Сприяння сталій заготівлі та маркетингу не деревних лісових продуктів.

Захід 5.5. Розробка та поширення використання системи плати за екосистемні послуги, де це є доцільним.

Показовим прикладом ефективного використання лісових територій та продуктивних функцій лісів може служити Австрія, де майже половина території вкрита лісом. Загальна площа лісів близько 4 млн. га., яка в останні десятиліття щорічно зростає на 3,4 тис. га. Більшість лісової площі (64,5%) використовується з експлуатаційною метою, а в захисних лісах ведеться обмежена господарська діяльність, що дає можливість отримувати певні доходи їх власникам. Хвойні ліси складають понад 70%, де ялина найбільш розповсюджена порода. Запас деревини - близько 1 млрд. м³, щорічний приріст - біля 30 млн. м³, а щорічна вирубка тримається відмітки у 20 млн. м³. Це при тому, що Австрія є гірською країною, дві треті площ якої розташовані на висоті більше 500м. Лісова промисловість і галузі подальшої переробки деревини з річним оборотом близько 10 млрд. євро є одними з найбільших роботодавців в країні, забезпечуючи зайнятість більш ніж 280 тис. осіб. Також треба підкреслити, що за рівнем доходу на душу населення ця країна входить в десятку промислово розвинутих країн світу.

Необхідно відмітити, що в 2017 році набула повної міжнародно-правової чинності "Угода про асоціацію між Україною і Європейським Союзом", в якій, поряд з іншими завданнями, передбачено вдосконалення регіональної політики, здійснення транскордонного співробітництва та розвитку сільських територій.

МЕТА 9. "Покращення лісотранспортної інфраструктури гірських лісів"

Захід 9.1. Вжити заходи стосовно будівництва нових лісових автодоріг в гірських лісах, де це є необхідним та покращення технічного стану наявних.

Захід 9.2. Вжити заходів щодо оптимізації способів первинного транспортування деревини.

Від мережі шляхів лісотранспорту та її технічного стану істотно залежить ефективність лісової галузі, культура і якість виконання лісогосподарських робіт, а також можливість застосування не суцільних видів рубок, сучасних систем лісових машин і лісовозного транспорту, що дозволить забезпечити екологізацію

лісокористування. При цьому, лісові автодороги мають значення не тільки для забезпечення процесів лісокористування, відновлення, охорони і захисту лісу, а й для загального розвитку регіону, створення нових робочих місць та покращення умов роботи і проживання населення. Наявність оптимальної мережі лісових автодоріг, в певній мірі, свідчить про цивілізованість держави. Тому, в нещодавно прийнятому Законі України “Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону” (№ 249-IX від 30.10.2019р) поставлені завдання про розширення до 2030 року мережі лісових автодоріг з твердим покриттям у лісах регіону до 10 км на 1000 га

Важливість вдосконалення транспортної інфраструктури передбачено рядом чинних загальнодержавних документів - “Концепцією національної екологічної політики України”, “Концепцією розвитку гірських територій українських Карпат”, а також “Державною програмою розвитку регіону Українських Карпат”, яка розроблена на виконання Указу Президента України “Про розвиток регіону Українських Карпат” (№543/2019 від 22.07.2019).

МЕТА 11 – Лісівництво і зміни клімату

Захід 11.1. Прийняття заходів, політики і стратегій для підвищення ролі лісопромислового і лісогосподарського секторів в пом'якшенні наслідків змін клімату. Надання особливої уваги пошуку правильного балансу між збільшенням запасів вуглецю в лісових екосистемах, сприянню використання поновлюваних джерел енергії на базі деревини та раціональному використанню деревини в якості заміни матеріалів, які отримані з не відновлюваних ресурсів.

Захід 11.2. Враховуючи зростаючу вразливість лісів до пожеж та інших екстремальних явищ у зв'язку зі зміною клімату, вжиття заходів для зниження ризиків і пом'якшення їх наслідків, для адаптації стратегій і заходів з метою підвищення стабільності і стійкості лісів

В певній мірі для вирішення завдань вдосконалення лісогосподарської діяльності в Карпатському регіоні УкрНДІгірліс, за дорученням Держлісагентства, розроблена «Дорожня карта удосконалення ведення лісового господарства в Українських Карпатах на засадах наближеного до природи лісівництва», яка затверджена галузевою Науково-технічною радою (протокол №8 від 09.10.18р.). В цьому документі подана оцінка сучасної ситуації у лісовому комплексі регіону й запропоновано перспективні напрямки удосконалення роботи галузі для оптимізації подальшого господарювання в Карпатах. Обрані принципи ведення лісового господарства в горах базуються на засадах наближеного до природи лісівництва, враховують екологічні, економічні й соціальні функції лісів. Розглянуто й інтереси регіональних територіальних громад. Структура Дорожньої карти включає п'ять основних завдань, зокрема: застосування принципів господарювання на засадах сталого розвитку; оптимізацію лісової інфраструктури; запровадження природозберігаючих технологій лісокористування і механізмів економічного стимулювання; покращення якості та доступності інформації про лісове господарство регіону. Охарактеризовано також наукове й фінансове забезпечення запланованих заходів, часовий період і поетапність впровадження та намічено очікувані результати.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Необхідність вдосконалення системи ведення лісового господарства в Україні, зокрема в гірських умовах Українських Карпат зумовлено:

- глобальними кліматичними змінами, які призводять до зниження біотичної стійкості лісостанів, дестабілізації функціонування всіх складових лісових екосистем, погіршення санітарного стану насаджень, зменшення їх продуктивності та зниження захисних функцій;

- всезростаючим антропогенним впливом на довкілля, який все частіше досягає критичних значень;

- зростанням ролі лісогосподарських підприємств, які, в основному, розташовані в сільській місцевості і є ключовими бюджетоутворюючими суб'єктами лісових регіонів та вирішують питання охорони, захисту, відтворення і раціонального використання лісів;

- формуванням нових підходів до використання та відновлення природних ресурсів;

- потребою приведення засад лісокористування у відповідність до сучасних вимог суспільства щодо ефективного використання природних ресурсів.

Для своєчасного і ефективного запровадження сталого управління лісами доцільно розробити ряд державних програм та нормативних документів, в яких необхідно передбачити:

- джерела обов'язкового фінансування робіт із відновлення лісів, їх охорони і захисту від шкідників і пожеж з урахуванням кліматичних змін;

- вдосконалення регуляторної бази лісогосподарської діяльності з урахування сучасних європейських тенденцій розвитку лісової галузі;

- забезпечення поступового і планомірного переходу на несущільні системи рубок та підвищення використання річного приросту;

- методи сприяння процесам запровадження наближеного до природи лісівництва;

- шляхи державного цільового сприяння процесам екологізації лісокористування, створення лісової транспортної інфраструктури, організації виготовлення (складання) сучасної лісової техніки на вітчизняних підприємствах;

- розширення сфер і обсягів міжнародної кооперації та співробітництва;

- створення належних умов постійним лісокористувачам та власникам лісів для можливостей доступу на міжнародні ринки круглих лісоматеріалів;

- запровадження платежів за екосистемні послуги, що надаються підприємствами лісової галузі.

Перший заступник директора з наукової роботи

УкрНДІгірліс, к.т.н.,с.н.с., член-кореспондент

Лісівничої академії наук України

В.Л. Коржов